Joodse burgers in Borne: bejegening, onteigening en rechtsherstel

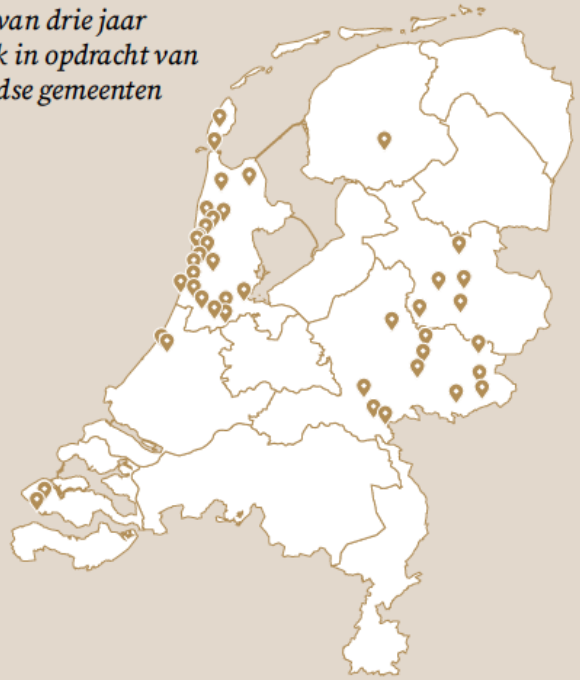
Borne, 14-01-2025

Eva van Leeuwen en Wim van Meurs

Radboud Universiteit

JOODSE BURGERS IN NEDERLAND: ONTEIGENING EN RECHTSHERSTEL

Synthese van drie jaar onderzoek in opdracht van Nederlandse gemeenten

Prof. dr. Wim van Meurs
Dr. Marieke Oprel

Nijmegen, maart 2024

Radboud Universiteit

OPDRACHTONDERZOEK NAAR DE BETROKKENHEID VAN DE GEMEENTEN

- **Onderzoeksvragen**
  1. Hoe heeft de gemeente haar Joodse inwoners **bejegend** tussen bezetting en rechtsherstel?
  2. Heeft de gemeente van de ontrechting van de Joodse burgers gebruik gemaakt door zelf onteigend vastgoed te **verwerven**?
  3. Heeft de gemeente naheffingen en boetes voor gemeentelijke **belastingen** op vastgoed of een erfpachtcanon gevorderd, zonder respect voor de bijzondere situatie van Joodse overlevenden en nabestaanden?
- **Woordkeuze en morele vragen**
  - Roof, onteigening, beheer
  - Historische context en actuele oordeelsvorming
- **Vergelijking en vervolg**
  - Bijzonder slachtofferschap
  - Indirect onrecht

BELAST VERLEDEN

- TOEN: Reconstructie van de bezettingstijd en de jaren van bevrijding, zuivering en wederopbouw
- NU: Politieke en maatschappelijke oordeelsvorming en bewustwording
- Woordkeuze:
    - roof, ontrechting en onteigening;
    - onteigening en vordering;
    - beheer en beheer
- Achterliggende vragen:
    - Wie is de gemeente?
    - Indirect onrecht
    - Huurwoningen, gemeentelijke diensten en politie

ONDERZOEKSMETHODE EN RAPPORTAGES

- **Vraag: Bejegening**
  - Notulen Raad en B en W / gemeenteraad
  - Kranten
  - CABR-archief
  - NIOD-archief
  - Interviews Bornenaren
  - Dossier 507: anti-Joodse maatregelen
  - Dag- en nachtrapporten

- **Vraag: onteigening & rechstherstel (onderzoek Mariët Blokhuis)**
  - Kadaster
  - Verkaufsbücher

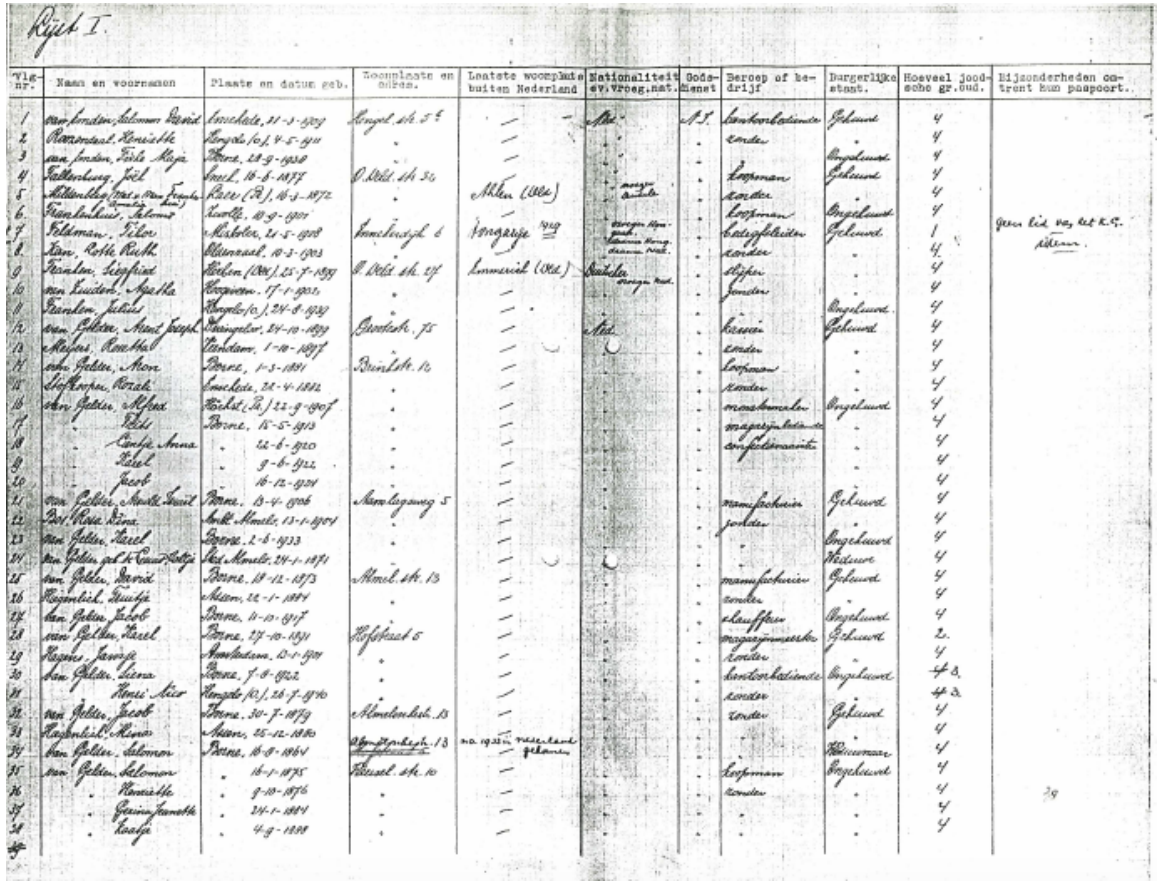
Overige archieven voor Borne, dossiers m.b.t.:

- Specifieke adressen
- Jodenverklaringen/aanmeldingsplicht
- Uitvoering anti-Joodse maatregelen
- Burgemeesters
- Naoorlogse herdenkingsinitiatieven
- Israëlitische begraafplaats
- Bornse synagoge
- Deportaties en lijsten
- Roof van huisraad

Radboud Universiteit

BEJEGENING: JOODSE BURGERS IN BORNE

- Volgens een lijst die in 1941 is opgemaakt had Borne 117 Joodse inwoners, ongeveer één derde hiervan overleefde de oorlog

Rijst I.

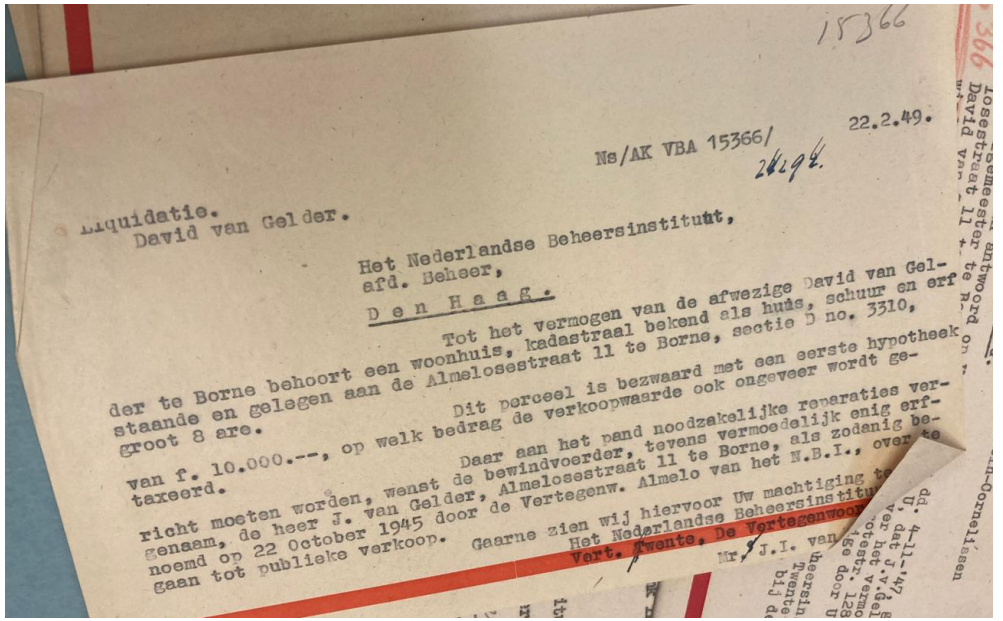
Vlg-nr.	Naam en voornamen	Plaats en datum geb.	Woonplaats en adres.	Laatste woonplaats buiten Nederland	Nationaliteit ev. Vroeg. nat.	Gods-dienst	Beroep of bedrijf	Burgerlijke stand.	Hoeveel joodsche gr.oud.	Bijzonderheden omtrent hun paspoort.
1	van Leeuwen, Salomon David	Enschede, 21-3-1903	Hengelosch. 5	—	Ned.	N.H.	Landbouwbedrijf	Gehuwd	4	
2	Rozenstraat, Roosje	Hengelo (O.), 4-5-1911	"	—	"	"	zonder	"	4	
3	van Leeuwen, Fietje Meijer	Borne, 28-9-1938	"	—	"	"		Ongehuwd	4	
4	Saltenberg, Joël	Amst., 18-8-1877	O. Oldd. Ah 36		"	"	koopman	Gehuwd	4	
5	Hildenberg (Mej. v. Leeuwen, Frieda	Rotterdam (Z.), 16-3-1872	"	Aalten (Gld.)	"	"	zonder	"	4	
6	Leeuwenkamp, Salomon	Enschede, 18-9-1907	"	—	"	"	koopman	Ongehuwd	4	
7	Feldman, Victor	Winterswijk, 24-5-1908	Enschedesch. 6	Hengelo (O.)	"	"	Detailreizigster	Gehuwd	1	Geen lid van het R.K. Aalten.
8	Kan, Rosa Rosenthal	Winterswijk, 10-3-1903	"	"	"	"	zonder	"	4	
9	Israëls, Siegfried	Velsen (N.H.), 25-7-1893	O. Oldd. Ah 17	Emmerich (Duitsland)	Duitsch	"	Slager	"	4	
10	van Leeuwen, Agatha	Hengelo (O.), 17-1-1901	"	"	"	"	zonder	"	4	
11	Israëls, Julius	Hengelo (O.), 24-8-1897	"	"	"	"		Ongehuwd	4	
12	van Gelder, Aart Joseph	Staphorst, 24-10-1899	Gronterk. 75	"	Ned.	"	Koetsier	Gehuwd	4	
13	Meijer, Roosje	Amsterdam, 1-10-1897	"	"	"	"	zonder	"	4	
14	van Gelder, Mozes	Borne, 1-3-1891	Brinkstr. 12	"	"	"	koopman	"	4	
15	Hoekstra, Norah	Enschede, 28-4-1892	"	"	"	"	zonder	"	4	
16	van Gelder, Mozes	Zwolle (Z.), 22-9-1907	"	"	"	"	meubelmaker	Ongehuwd	4	
17	" Ida	Borne, 15-5-1913	"	"	"	"	magazijnbediende	"	4	
18	" Lientje Anna	" 12-6-1910	"	"	"	"	confectiemaakster	"	4	
19	" Israël	" 9-6-1922	"	"	"	"		"	4	
20	" Jacob	" 16-12-1901	"	"	"	"		"	4	
21	van Gelder, Moritz Israël	Borne, 13-4-1906	Nieuwstraat 5	"	"	"	manufacturier	Gehuwd	4	
22	Dorf (Roos) Rina	Amst. (Noord), 13-1-1904	"	"	"	"	jonkvr.	"	4	
23	van Gelder, Israël	Borne, 2-8-1933	"	"	"	"		Ongehuwd	4	
24	van Gelder, geb. de Haan, Betje	Oud-Beijerland, 24-1-1871	"	"	"	"		Weduwe	4	
25	van Gelder, David	Borne, 18-12-1873	Almel. Ah. 13	"	"	"	manufacturier	Gehuwd	4	
26	Rozenthal, Truitje	Assen, 22-1-1884	"	"	"	"	zonder	"	4	
27	van Gelder, Jacob	Borne, 11-10-1917	"	"	"	"	slachter	Ongehuwd	4	
28	van Gelder, Israël	Borne, 27-10-1891	Hofstraat 5	"	"	"	magazijnmeester	Gehuwd	2	
29	Rozes, Jansje	Amsterdam, 12-1-1911	"	"	"	"	zonder	"	4	
30	van Gelder, Lina	Borne, 7-8-1912	"	"	"	"	landbouwbedrijfster	Ongehuwd	4 3	
31	Roos, Lies	Hengelo (O.), 28-7-1910	"	"	"	"	zonder	"	4 3	
32	van Gelder, Jacob	Borne, 30-7-1879	Almelosch. 13	"	"	"	zonder	Gehuwd	4	
33	Rozenthal, Rina	Assen, 25-12-1880	"	"	"	"	"	"	4	
34	van Gelder, Salomon	Borne, 16-8-1864	Oldenzaalsch. 13	n.o. 1933 in Nederland gekomen	"	"		Weduwnaar	4	
35	van Gelder, Salomon	" 16-1-1895	Hengelosch. 10	"	"	"	koopman	Ongehuwd	4	
36	" Roosje	" 9-10-1876	"	"	"	"	zonder	"	4	
37	" Grietje Jannetje	" 24-1-1884	"	"	"	"		"	4	
38	" Saatje	" 4-9-1898	"	"	"	"		"	4	

Radboud Universiteit

BEJEGENING: JOODSE BURGERS IN BORNE

- Jacob van Gelder, zoon van David van Gelder
  - Textielwinkel & woonhuis aan de Almeloschestraat
  - Tijdens de oorlog ondergedoken
  - Rechtsherstel & verkoop

Ns/AK VBA 15366/

22.2.49.

Liquidatie.
David van Gelder.

Het Nederlandse Beheersinstituut,
afd. Beheer,
D e n H a a g.

Tot het vermogen van de afwezige David van Gelder te Borne behoort een woonhuis, kadastraal bekend als huis, schuur en erf staande en gelegen aan de Almelosestraat 11 te Borne, sectie D no. 3310, groot 8 are.

Dit perceel is bezwaard met een eerste hypotheek van f. 10.000.--, op welk bedrag de verkoopwaarde ook ongeveer wordt getaxeerd.

Daar aan het pand noodzakelijke reparaties verricht moeten worden, wenst de bewindvoerder, tevens vermoedelijk enig erfgenaam, de heer J. van Gelder, Almelosestraat 11 te Borne, als zodanig benoemd op 22 October 1945 door de Vertegenw. Almelo van het N.B.I., overgaan tot publieke verkoop.

Gaarne zien wij hiervoor Uw machtiging t

Het Nederlandse Beheersinstitu

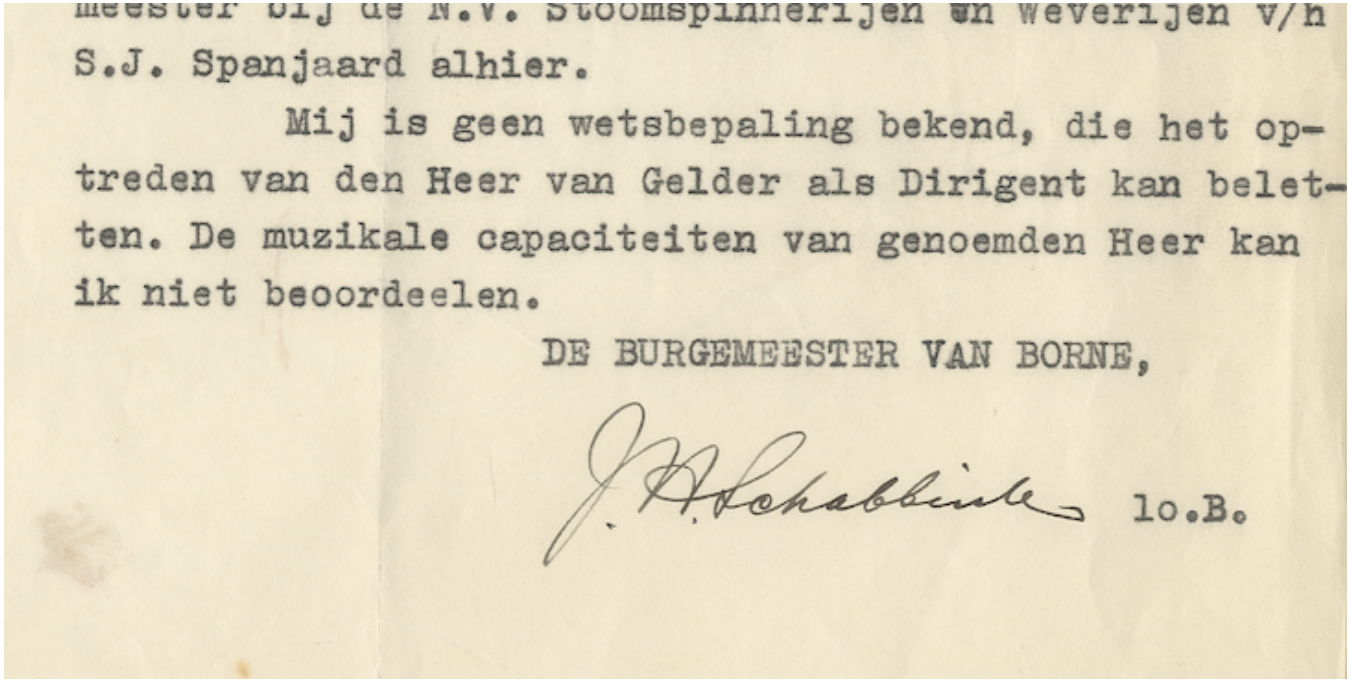
Vert. Twente, De Vertegenwoor

Mr. J.I. van

Radboud Universiteit

BEJEGENING: JOODSE BURGERS IN BORNE

- Karel van Gelder, dirigent en directeur van de Bornsche Harmonie
  - Brief Vosmeijer
  - Reactie Schabbink (loco-burgemeester, vanwege ziekte Schaepman)

meester bij de N.V. Stoomspinnerijen en weverijen v/h
S.J. Spanjaard alhier.

Mij is geen wetsbepaling bekend, die het optreden van den Heer van Gelder als Dirigent kan beletten. De muzikale capaciteiten van genoemden Heer kan ik niet beoordeelen.

DE BURGEMEESTER VAN BORNE,

J. H. Schabbink lo.B.

Radboud Universiteit